

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การสื่อสารถือเป็นวิธีการที่สำคัญประการหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการในการดำรงอยู่ร่วมกันและการดำรงไว้ซึ่งความเป็นสังคมของมนุษย์ Sean MacBride (1980: 3) ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางการสื่อสารของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการวิวัฒนาการของสื่อไว้อย่างน่าสนใจว่า

“...ตลอดระยะเวลาทางประวัติศาสตร์มนุษย์มุ่งแสวงหาวิถีทางที่จะเพิ่มความสามารถในการรับและรวบรวมข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวและในขณะเดียวกันเพื่อที่จะเพิ่มความเร็ว ความชัดเจนและความหลากหลายของวิธีการส่งผ่านข่าวสาร...เริ่มจากสัญญาณเสียงและภาษาท่าทาง พัฒนาสู่วิธีการทางอวัจนอื่น ๆ ...จนถึงรูปสัญลักษณ์ลายเส้น สัญลักษณ์ภาพ และสัญลักษณ์ภาษาเขียนที่รวมเอาตัวแทนของวัตถุเข้าไว้กับความคิดเชิงนามธรรม...”

จากพัฒนาการทางการสื่อสารดังกล่าว ได้ปรากฏพบความหลากหลายของวิธีการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ นับแต่ภาษาท่าทาง ภาษาพูด ภาษาขีดเขียนซึ่งรวมถึงรอยกากบาทที่บุคคลผู้ไม่รู้หนังสือขีดเขียนลงไว้เป็นสำคัญและมีผลบังคับใช้ตามกฎหมายไทยที่เรียกว่า “แกงไต” จนกระทั่งในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีการสื่อสารได้เป็นปัจจัยเร่งให้รูปแบบวิธีการสื่อสารมีการเปลี่ยนรูปไปในทางที่หลากหลายมากขึ้น ซึ่งรูปแบบทางการสื่อสารแต่ละวิธีล้วนเป็นสิ่งที่มียุทธผลต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของผู้คน ตัวอย่างเช่น การอุบัติขึ้นของตัวอักษรได้ก่อให้เกิดผลต่อการขยายตัวรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางการเมือง สังคมและปรัชญา อันเนื่องมาจากภาษาตัวอักษร (โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผนวกกับการพิมพ์และการส่งสัญญาณการสื่อสารผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารโทรคมนาคม) เป็นวิธีการสำคัญที่ทำให้สารสนเทศเคลื่อนย้ายไปได้อย่างรวดเร็ว ทั้งยังส่งเสริมให้เกิดกระบวนการโต้แย้ง อันเป็นปัจจัยมูลฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อีกทั้งเชื่อกันว่ารูปแบบของสื่อถือเป็นความล้ำลึกละเอียดอ่อนที่ส่งผลต่อวิถีคิดของบุคคลอีกด้วย (Mitchell Stephens, 1998: 22) ซึ่งทัศนะดังกล่าวนี้ถือเป็นหลักการเบื้องต้นของแนวคิดสำนักเทคโนโลยีเป็นตัวกำหนด (Technological determinism) ดังที่

McLuhan (1964: 35) กล่าวว่า "สื่อทุกประเภทคือส่วนขยายของมนุษย์และสามารถจะกำหนดบุคลิกของบุคคล ตลอดจนถึงการก่อให้เกิดรูปแบบของความตระหนักรู้และประสบการณ์ของคนแต่ละคนได้"

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณารูปแบบทางการสื่อสารของมนุษย์ที่มีอยู่หลากหลาย อาจพบได้ว่ารูปแบบของสื่อที่ใช้ทักษะทางการเห็น ถือเป็นรูปแบบที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ทั้งนี้เพราะการเห็นของมนุษย์ถือเป็นเบื้องต้นของการผสานองค์ประกอบต่าง ๆ ขึ้นเป็นรูปแบบของสิ่งที่เป็นภาพ ต่อประเด็นดังกล่าวนี้ Rudolf Arnheim (1969: 37) กล่าวว่า การเห็นของมนุษย์ไม่ได้เป็นเพียงการบันทึกสิ่งเร้าจากภายนอก หากแต่เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของจิต โดยที่จักขุสัมผัสของมนุษย์มีกระบวนการทำงานอย่างเลือกสรรและมีเป้าหมาย กล่าวคือสิ่งที่เราคิดมีอิทธิพลต่อสิ่งที่เราเห็น หรืออีกนัยหนึ่งแนวความคิดที่มีอยู่ในตัวบุคคลสามารถที่จะกำหนดการเห็นรูปของบุคคลด้วย ดังนั้น การรับรู้จากจักขุสัมผัสจึงไม่ได้จำกัดขอบเขตไว้แต่เพียงสิ่งที่ประจักษ์อยู่ตรงหน้าเท่านั้น หากแต่อิทธิพลของความทรงจำและประสบการณ์ในอดีต มีอำนาจอย่างมากต่อการรับรู้รูปที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน โดยอาจเป็นกระตุ้นให้เกิดการถ่ายโยงเนื้อหาจากสิ่งที่เห็นไปสู่สิ่งที่เราหรือสมาชิกในกลุ่มของเราเคยมีประสบการณ์มาก่อน

งานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร ถือเป็นลักษณะการออกแบบตัวงานเพื่อมุ่งสู่วิธีการถ่ายทอดสารโดยผ่านช่องทางการเห็น เป็นการเชื่อมโยงระบบการเห็นภาพถ่ายกับการอ่านลายลักษณ์อักษรเข้าไว้ในงานหนึ่งเดียวกัน ซึ่งลักษณะการผสานรูปแบบดังกล่าวตกอยู่ภายใต้หลักแห่งการเห็นที่ยินยอมให้ประสบการณ์ในอดีตของปัจเจกบุคคลมีอิทธิพลต่อการเห็นและความเข้าใจงานดังกล่าว

นอกจากนี้ ลักษณะการเห็นรูปแบบของงานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร ยังมีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับระบบการทำงานร่วมกันของธรรมชาติการทำงานของสมองทั้งสองซีกของมนุษย์ ทั้งนี้ นักประสาทวิทยาเชื่อว่าสมองทั้งสองซีกของมนุษย์มีขีดความสามารถในการตอบสนองต่อการเห็นแตกต่างกัน ดังที่ Shlain Leonard (1999: 5, 1991: 393-401), Ellen Lupton (1996: 51) และ Richard D. Zakia (1997: 181) ได้อธิบายถึงระบบการทำหน้าที่ของสมองทั้งสองซีกของมนุษย์ไว้พอประมวลสรุปได้ดังนี้

สมองซีกซ้าย ทำหน้าที่ควบคุมการเคลื่อนไหวของมือข้างขวาและเป็นส่วนที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับระบบตรรกะ ความคิดเชิงนามธรรม ตัวเลข ตัวอักษร ถ้อยคำ รวมถึงการวิเคราะห์ซึ่งเป็นระบบที่มี

ลำดับขั้นตอนแบบเส้นตรงและเกี่ยวเนื่องกับมิติตามลำดับเวลา การทำหน้าที่ของสมองซีกนี้กระทำโดยใช้ความทรงจำที่เป็นชุดลำดับที่เรียกว่า "One-at-a-time" กล่าวคือ เป็นระบบการประมวลผลแบบแยกทีละส่วนโดยอิงกับมิติด้านลำดับเวลา (time) ระบบดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับกระบวนทัศน์เชิงกลไกแบบนิวตัน (Newtonian paradigm)

ในทางกลับกันสมองซีกขวา ควบคุมการเคลื่อนไหวของมือข้างซ้าย เป็นส่วนที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับความคิดหรือสัญชาตญาณ (Intuition) การเห็นภาพ งานศิลปะ ดนตรี ภาษาสัญลักษณ์รวมถึงการแสดงออกทางอารมณ์ ซึ่งไม่สามารถสื่อความได้อย่างแท้จริงด้วยระบบภาษาพูดหรือลายลักษณ์อักษร เป็นมิติที่ไม่ต้องการเหตุผล การทำหน้าที่ของสมองซีกนี้มีลักษณะเป็นแบบองค์รวมที่เรียกว่า "All-at-once holistic gestalt" หรือ "All-at-once quantum jump" อันเป็นหลักแห่งการมาถึงหรือรับสัมผัสได้พร้อมกันในเวลาเดียวกัน ณ พื้นที่เดียวกัน (space)

Shlain Leonard (1991: 139-142) เห็นว่าระบบดังกล่าวของสมองซีกขวานี้สอดคล้องอย่างยิ่งกับปรากฏการณ์ด้านความฝันและจินตนาการ ความไม่ต่อเนื่องหรือลำดับที่ไม่เป็นเส้นตรง รวมถึงพลังแห่งการสร้างสรรค์ที่มักมีการจัดระเบียบแบบแผนต่อปรากฏการณ์ในชีวิตประจำวัน ต่อประเด็นดังกล่าวนี้ Tom Ang (2000: 119) ได้กล่าวว่า ระบบวิธีการทำงานสมองของมนุษย์จะมีการเชื่อมโยงกับสรรพสิ่งต่อสิ่งที่ปรากฏอยู่ในลักษณะที่กระจายอยู่ทั่วไปเพื่อค้นหาแบบแผน ดังที่เขา กล่าวว่า การเห็นแบบแผนหรือระบบความสม่ำเสมอของปรากฏการณ์ เป็นศักยภาพที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด โดยที่มนุษย์สามารถพัฒนาฝึกฝนได้ ทั้งนี้ Rudolf Arnheim เสนอไว้ว่า อิทธิพลของความทรงจำและประสบการณ์ในอดีตมีอำนาจอย่างมากต่อการรับรู้รูปที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้า

การทำงานร่วมกันของระบบการรับรู้ภาพถ่ายของสมองซีกขวาและลายลักษณ์อักษรของสมองซีกซ้ายดังกล่าว ทำให้เกิดภาพที่เรียกว่า ความเป็นจริง โดยที่ทั้งสองต่างเป็นหน้าที่ที่เสริมเกื้อกูลกัน (complementary functions) ในจิตที่มนุษย์ปรุงแต่งขึ้น อย่างไรก็ตาม Shlain Leonard (1991: 431) เห็นว่าการใช้ประโยชน์จากข้อค้นพบจากหลักการการทำงานร่วมกันของระบบที่แตกต่างดังกล่าว แม้จะดูว่าเป็นเรื่องที่ไม่ยากนักในแง่ของวิธีการสร้างสรรค์งาน แต่ในแง่ของการยอมรับของประชาชนยังไม่คุ้นเคยนักเนื่องด้วยปัญหาทางด้านช่องว่างในการแบ่งแยกระบบการทำหน้าที่ของสมองทั้งสองซีกในวัฒนธรรมตะวันตกนั้นมีอยู่อย่างกว้างขวาง ตัวอย่างเช่นวิธีการแบ่งแยกระบบเหตุผลและอารมณ์ความรู้สึกออกจากกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุค enlightenment ซึ่งเป็นยุคที่ปฏิเสธมิติของแรงบันดาลใจ

ความรู้สึก อารมณ์ มุ่งแต่เพียงการใช้สมองซีกซ้ายอันเป็นหลักแห่งเหตุผลแบบเส้นตรง อันทำให้สุนทรีย์สัมผัสที่มีอยู่ในมนุษย์ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร

Robert Morris (1985:340) เห็นว่า ปракฏการณ์การแบ่งแยกดังกล่าวเป็นไปภายใต้อิทธิพลของสัจธรรมวินิยม (dualism) ของโลกตะวันตก ซึ่งมีรากฐานทางความคิดจากทฤษฎีของนิวตันและปรัชญา Cartesian ซึ่งยึดถือแนวโลกทัศน์แบบกลไก มุ่งเน้นหลักวิธีคิดแบบเส้นตรง ความเป็นระเบียบ ความชัดเจน การลดทอนย่อยส่วนและแยกส่วนศึกษา ใช้หลักตรรกะค้นหาสาเหตุเพื่อนำสู่การทำนายผลลัพธ์ ไม่ได้พิจารณาปรากฏการณ์แบบองค์รวม ซึ่งส่งผลต่อความคิดเชิงอภิปรัชญาสู่โลกของการแบ่งแยก มุ่งสู่ระบบแห่งการจัดระเบียบที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม มิติที่หายไปของโลกทัศน์แบบนี้ได้รับการเติมเต็มจากหลักทฤษฎีควอนตัม ซึ่งผลการศึกษาจากโลกของอะตอมทำให้เรารู้ว่า ในโลกแห่งอนุภาคสิ่งที่มีนักวิทยาศาสตร์มุ่งสังเกตศึกษานั้น โครงสร้างและปรากฏการณ์ที่เราสังเกตเห็น มิใช่อื่นใดนอกจากการสร้างสรรคของจิตใจอันมุ่งวัดและจัดแบ่งสิ่งต่าง ๆ ของเรา โดยที่ "จิตใจ" ในที่นี้คือสิ่งที่ประกอบด้วยการตระหนักรู้ ผสานกับการสร้างสรรค์ของประสบการณ์ของบุคคล (Fred Alan Wolf, 1989: 229) ซึ่งการยอมรับมิติทางด้าน "จิตใจ" ในทฤษฎีควอนตัมดังกล่าว เป็นนัยแห่งการยอมรับว่า มิติที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของจิตใจหรือที่ผู้วิจัยจะเรียกต่อไปว่า "จินตนาการ" เป็นอีกมิติหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ตลอดจนถึงการร่วมรังสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ในสาขาวิทยาการต่าง ๆ

ในทางการสื่อสารก็เช่นกัน มิติแห่งจินตนาการได้เข้ามามีส่วนร่วมต่อพัฒนาการทางการสร้างสรรค์สื่อรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อที่มีรูปแบบทางการเห็นอันเกิดจากการผสมองค์ประกอบที่แตกต่างดังเช่น การผสมระหว่างระบบภาพและภาษาเขียน ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของความร่วมมือกันระหว่างศิลปะของภาพกับภาษาลายลักษณ์อักษร ในกรณีนี้ความร่วมมือของระบบการสร้างสรรค์ต่างระบบรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจคือความสัมพันธ์ระหว่างภาพกับภาษาเขียนที่ปรากฏในงานที่เรียกว่า "Photo-text"¹ ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของรากฐานเบื้องต้นของการผสมระบบที่แตกต่างของสื่อสิ่งพิมพ์

¹ คำว่า "photo-text" เป็นคำที่สถาบัน MUSEION (Museum fur Moderne Kunst) ใช้เรียกงานสร้างสรรค์ดังกล่าวนี้อย่างเป็นทางการ โดยมีนัยเชื่อมโยงถึงต้นกำเนิดของตัวงานที่ได้รับอิทธิพลจากการสร้างสรรค์งานของ Marcel Duchamp ที่ได้นำภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษรมาบูรณาการร่วมกัน ทั้งนี้สถาบัน MUSEION ได้แสดงนิทรรศการ photo-text ครั้งแรกในปี 1996 ในประเทศอังกฤษ เยอรมันและอิตาลี โดยมีถ้อยแถลง (statement) ของนักสร้างสรรค์งานประกอบรวม 32 คน และได้จัดพิมพ์นิทรรศการดังกล่าวเป็นรูปเล่มเผยแพร่ทั่วโลก

Photo-text หรือที่เรียกในงานวิจัยนี้ว่า “ภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร”² เป็นการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบที่แตกต่างกัน (Hybridization) ระหว่างระบบการสื่อความหมายด้วยภาพถ่ายและลายลักษณ์อักษรรวมเข้าไว้ในงานเดียวกันอย่างมีสัมพันธ์ภาพกลมกลืน โดยเริ่มได้รับความสนใจจากงานด้านศิลปะภาพถ่ายนับตั้งแต่ปี ค.ศ.1967 เป็นต้นมา (Andreas Hapkemeyer and Peter Weiermair, 1996 : 7)

Andreas Hapkemeyer (1996: 9) แห่งสถาบัน MUSEION กล่าวว่า ภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากผลงานของ Marcel Duchamp ซึ่งเชื่อมโยงงานภาพถ่ายและลายลักษณ์อักษรเข้าไว้ในงานหนึ่งเดียวกัน โดยงานแรกเริ่มเป็นงานที่มีลักษณะของการบูรณาการงานที่มีความหมายเชิงตรงข้ามระหว่างภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษรเข้าไว้ด้วยกัน ทั้งนี้โดยมีหลักแนวคิดเรื่องการปรากฏพร้อมกัน (Concept of simultaneity) ของมิติด้านกาละอันได้แก่ อดีต ปัจจุบันและอนาคตและมิติด้านสถานที่บูรณาการเข้าไว้ในงานเดียวกัน

แนวคิด “Simultaneity” เป็นทัศนะที่ปฏิเสธแนวคิดลำดับความต่อเนื่องแบบนิวตัน หากแต่เป็นหลักแห่งการยอมรับสิ่งที่อยู่เบื้องหน้าและบริบทข้างเคียงของสิ่งใด ๆ ว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น “พร้อมกัน” ในห้วงเวลาเดียวกัน ในทำนองเดียวกันกับหลักแนวคิดข้างต้น การปรากฏขึ้นอย่างพร้อมเพรียงกันของมิติทางการเห็นและการอ่าน ดังเช่นที่ปรากฏเป็นงานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร จึงเป็นกระบวนการสร้างสรรค์งานอันมีที่มาแฝงไว้ด้วยแนวคิด “Simultaneity” อันเป็นหลักแห่งการมาถึง “พร้อมกัน” ของระบบการบูรณาการเนื้อหาของงานสองระบบในเวลาและพื้นที่เดียวกัน ทั้งนี้รูปแบบการผสมผสานดังกล่าว เป็นความซับซ้อนของการหลั่งเข้าหาร่วมกันขององค์ประกอบทางด้าน เส้น รูปทรง สี แสงเงา และหลักการจัดองค์ประกอบของภาพกับลายลักษณ์อักษร โดยที่ทั้งระบบลายลักษณ์อักษรกับภาพถ่ายต่างมีลักษณะแบบแผนทางการสร้างสรรค์ที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้ความสัมพันธ์อันเกิดจากการ

² พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๖๕ หน้า 730 ได้ให้ความหมายของคำว่า “ลายลักษณ์” ว่า “ตัวหนังสือ, เครื่องหมายเป็นรูปต่าง ๆ” และความหมายของคำว่า “อักษร” ว่า “ตัวหนังสือ” อย่างไรก็ตามในงานวิจัยนี้ จะรวมความหมายทั้งคำว่า “ลายลักษณ์” และ “อักษร” เข้าไว้ด้วยกัน โดยหมายความถึงตัวหนังสือและเครื่องหมายเป็นรูปต่าง ๆ ซึ่งทำให้มีความหมายครอบคลุมและตรงกับคุณลักษณะของตัวงานดังกล่าวมากที่สุด งานวิจัยนี้จึงใช้คำภาษาไทยเรียกงาน “photo-text” ว่า “ภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร”

เชื่อมต่อกันขององค์ประกอบด้านภาพและลายลักษณ์อักษรดังกล่าว ย่อมก่อให้เกิดรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์บางประการของตัวสื่อที่นำสู่หน้าที่ทางการสื่อสารที่แตกต่างไปจากสื่อภาพถ่ายหรือสื่อลายลักษณ์อักษร นอกจากนี้รูปแบบของตัวงานยังมีความเกี่ยวข้องกับภาษาและความหมายที่จักเกิดขึ้นตามมา ดังที่ Jasper Johns (อ้างถึงใน Shlain Leonard, 1991: 207) กล่าวว่า “การเปลี่ยนภาษาของศิลปะจะนำไปสู่การเปลี่ยนรูปแบบทางความคิดโดยทั่วไปด้วย” ดังนั้น การศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่มีต่อการผสมผสานรูปแบบของตัวงาน จึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอันเนื่องจากรูปแบบมีผลต่อการจัดระบบประสบการณ์ของบุคคลและเกี่ยวข้องกับมิติทางการสื่อความหมายตามมา

ในหลาย ๆ กรณีอาจพบได้ว่า การประกอบขึ้นขององค์ประกอบพื้นฐานของงานใด ๆ อาจทำให้เกิดเป็นรูปแบบของงานใหม่ที่มีการจัดประเภทแบบเดิม ๆ ไม่สามารถอธิบายได้ Andreas Hapkemeyer and Peter Weiermair (1996: 7) และ Marsha Bryant (1996: 11) เห็นพ้องต้องกันว่ารูปแบบของภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร ถือเป็นพัฒนาการทางด้านวิธีการสื่อสารที่มีแนวทางการปฏิบัติที่ล้ำขอบเขตทั้งงานภาพถ่ายและงานภาษาศาสตร์ โดยได้ก้าวสู่ขอบเขตของตระกูลงานที่คลุมเครือ (to blur genre boundaries) ก่อให้เกิดความแตกต่างพื้นฐานขององค์ประกอบที่ก่อรูปขึ้นเป็นตัวงาน ทั้งในแง่ของหน้าที่และมุมมอง (perspective) ที่ผู้อ่านมีต่อการปรากฏขึ้นของภาพถ่ายและลายลักษณ์อักษรภายในงานหนึ่งเดียวกัน อีกทั้งเป็นรูปแบบของงานที่สร้างสรรค์ “ประสบการณ์” การเรียนรู้ที่ต่างไปจากประสบการณ์การเปิดรับสารภาพถ่ายและสารภาษาศาสตร์ที่เคยแยกระบบการสื่อความหมายออกจากกันอย่างชัดเจนดังที่มีอยู่แต่เดิม ปรากฏการณ์ดังกล่าวถือเป็นการก้าวข้ามพรมแดนของวิทยวินัยทางการศึกษา (academic disciplines) โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานภาพทางทฤษฎีของการแทนที่ทางความหมาย (representation) โดยให้รหัสทางการสื่อสารทั้งงานภาพถ่ายและงานทางภาษาศาสตร์ อันเป็นลักษณะการผสมผสานระหว่างภาพถ่ายและลายลักษณ์อักษรที่การจัดประเภทตระกูล (genre) แบบเดิมไม่สามารถอธิบายได้ทั้งกระบวนการ ตัวอย่างเช่น ในแง่ของทฤษฎีการแทนที่ทางความหมายถึงสิ่งอื่นของสัญญะนั้น เริ่มจากหลักการที่ว่า “สัญญะและความเป็นจริงเป็นสิ่งที่เทียบเท่ากันได้” (the sign and the real are equivalent) กล่าวคือสัญญะหนึ่ง ๆ สามารถอ้างอิงได้ถึงความหมายในระดับที่ลึกซึ้งได้ นั่นคือ สัญญะมีคุณสมบัติทางการแลกเปลี่ยน เพื่อให้ได้มาซึ่งความหมายอย่างไรก็ตาม เมื่อมีการแลกเปลี่ยนหรือการแทนที่ของสัญญะข้ามระบบดังที่พบในงานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร หลักของความเทียบเท่าจึงต้องได้รับการทบทวน ต่อประเด็นดังกล่าว Baudrillard (1983:10-11) เห็นว่าในกรณีของงานสร้างสรรค์ที่เกิดจากจินตนาการที่เป็นภาพนิมิต (simulacrum) เช่น การใช้ชุดข้อความชุดหนึ่งแทนที่ภาพสัญญะที่ปรากฏดังกล่าวไม่สามารถที่จะแลกเปลี่ยนหรือแทน

ที่ความหมายถึงสิ่งที่เป็นจริงได้ หากแต่เป็นการแลกเปลี่ยนภายในตัวของสิ่งนั่นเอง ทว่าเป็นสิ่งที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่ความหมายในเชิงจินตนาการ ซึ่งเป็นมิติทางความหมายที่ไม่สามารถเห็นได้โดยตรงจากรูปที่ปรากฏ นอกจากนี้ลักษณะตัวงานดังกล่าวยังอาจเชื่อมโยงได้ กับตัวบทร่วมหรือตัวบทที่ผู้รับสารมีมาก่อน ทำให้ความหมายของงานไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว หากแต่เป็นสิ่งที่ผสมผสานรวมเข้ากับตัวบทอื่นที่ผู้รับสารรับรู้มาแล้ว

นอกจากปัญหาทางด้านการแทนที่ทางความหมายสู่ความเป็นจริงแล้ว ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ การมีส่วนร่วม (sharing) ในการตีความหมายของผู้รับสารที่เชื่อมโยงสู่มิติแห่งจินตนาการ ทั้งนี้งานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร เป็นงานที่ได้รับการแต่งแต้มด้วยรูปแบบที่มีลักษณะของการสร้างให้ผู้รับสารเกิดจินตนาการ กล่าวคือรูปแบบไม่ใช่ลักษณะของความเป็นจริงตามแบบที่มนุษย์พึงเห็นได้ในชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังเกิดขึ้นได้จากจินตนาการของผู้สร้างสรรค์สู่รูปธรรมในลักษณะของภาพนิมิต ด้วยคุณลักษณะทางการสร้างสรรค์ดังกล่าว งานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษรจึงเป็นงานที่ก่อให้เกิดการขยายความหมายเพิ่มมากขึ้นโดยอาจมีทั้งความหมายในเชิงบรรยายและความหมายในเชิงประเมินค่าเกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึกอยู่ภายในรูปสัญลักษณ์เดียวกัน

อย่างไรก็ตาม แม้จินตนาการของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งใด ๆ จะเกิดขึ้นได้อย่างหลากหลาย แต่ทว่างานสร้างสรรค์ที่ใช้สำหรับการโฆษณา ไม่ว่าจะเป็นการโฆษณาสินค้า สถาบันหรือแนวคิด น่าจะเป็นไปเพื่อการก่อเกิดจินตสภาวะในระดับหนึ่งของกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายซึ่ง Bormann (1990: 210-233) เสนอว่า จินตสภาวะที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้น จะเป็นตัวคาดการณ์พฤติกรรมได้ ดังนั้นจากทฤษฎีดังกล่าวนี้จึงอาจอ้างได้ว่า ผู้รับสารเป้าหมายของงานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษรที่สามารถสร้างจินตสภาวะจากตัวงานได้มาก มีแนวโน้มว่า จินตนาการจากตัวงานดังกล่าว จะสามารถใช้เป็นตัวคาดการณ์พฤติกรรมของเขาในเรื่องนั้น ๆ ได้

จากทฤษฎีดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างระดับจินตสภาวะของผู้รับสารในฐานะที่เป็นเหตุที่นำสู่การเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรมของผู้รับสาร แต่หากพิจารณาในทางย้อนกลับ โดยพิจารณาตามแนวทางพุทธศาสนาว่า สรรพสิ่งดำรงอยู่ในฐานะที่เป็นเหตุปัจจัยสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ลักษณะองค์ประกอบทางด้านพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล จะเป็นตัวกำหนดจินตสภาวะของบุคคลได้เช่นกัน ด้วยลักษณะการอธิบายดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงได้พิจารณา

ว่า ทั้งระดับจิตสำนึกและแบบแผนพฤติกรรมของบุคคล ต่างเป็นเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์ต่อกันและกัน ซึ่งผู้วิจัยจะได้ตรวจสอบให้เห็นลักษณะสหสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ต่อไป

การศึกษาลักษณะการผสมผสานรูปแบบระหว่างงานภาพและลายลักษณ์อักษรเท่าที่มีอยู่ มีความแตกต่างกันในสาขาต่าง ๆ กล่าวคือถ้าพิจารณาในมุมมองของผู้เชี่ยวชาญด้านระบบสมองดังเช่น Shlain Leonard ก็คือเรื่องของการแสวงหารูปแบบทางการสื่อสารที่ก่อให้เกิดความสมดุลในการทำหน้าที่ของระบบสมองทั้งสองซีกของมนุษย์ แต่หากพิจารณาในมุมมองของนักออกแบบโปรแกรมคอมพิวเตอร์ จะเกี่ยวข้องกับ การแสวงหาโปรแกรมที่สร้างแบบแผนของการผสมผสานรูปแบบของตัวงานในลักษณะต่าง ๆ หรือในมุมมองของศิลปินก็คือ การแสวงหาความบรรสานสอดคล้องของการผสมผสานที่รูปสองระบบอย่างมีสัมพันธ์ภาพกลมกลืนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทางการสื่อสาร

ในส่วนมุมมองของนักวิชาการด้านการสื่อสาร เนื่องด้วยสื่อภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร ยังถือเป็นสื่อที่ค่อนข้างใหม่ ถึงแม้จะมีงานปรากฏสู่สายตาผู้รับสารมาบ้าง หากแต่การสร้างสรรคงานในช่วงเวลาที่ผ่านมา ยังมีลักษณะเป็นปรากฏการณ์ที่ขาดความสม่ำเสมอและรู้จักกันในนามของสื่อ "Digital image" หรืองาน "กราฟฟิค" ลักษณะหนึ่ง อย่างไรก็ตามหากพิจารณาจากมุมมองด้านการสื่อสาร ผู้วิจัยจึงมุ่งให้ความสนใจต่อประเด็นการผสมผสานรูปแบบของตัวงานในฐานะที่เป็นงานทางการสื่อสารลักษณะหนึ่ง ทั้งนี้เพราะรูปแบบเป็นตัวกำหนดแบบแผนทางการเห็นและมีผลต่อการจัดระเบียบประสบการณ์ของบุคคลอันเกี่ยวโยงถึงการสื่อความหมายของงานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษรตามมา นอกจากนี้ผู้วิจัยยังให้ความสนใจต่อการมีส่วนร่วมของผู้รับสารในแง่ของการตีความหมายในเชิงจิตสำนึกที่ผู้รับสารมีต่อตัวชิ้นงาน ทั้งนี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาถึงสหสัมพันธ์ระหว่างจิตสำนึกหรือจิตนาการของผู้รับสารกับการคาดหมายแนวโน้มของพฤติกรรมของผู้รับสารเป้าหมายที่อาจเกิดขึ้นจากการดูงานสื่อภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร

จากประเด็นดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สรุปเป็นปัญหานำวิจัยสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ดังต่อไปนี้

ปัญหานำวิจัย

1. การผลานรูปแบบของงานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษรที่ปรากฏในงานโฆษณาทางสื่อสิ่งพิมพ์มีลักษณะอย่างไรบ้าง
2. ลักษณะวิธีการสื่อความหมายของงานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษรที่ปรากฏในงานโฆษณาทางสื่อสิ่งพิมพ์มีลักษณะอย่างไร
3. จินตนาการของผู้รับสารเป้าหมายที่เกิดจากการตีความงานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร มีความสัมพันธ์กับแนวโน้มการเกิดพฤติกรรมของผู้รับสารเป้าหมายหรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อให้เข้าใจถึงลักษณะการผลานรูปแบบของงานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษรที่ปรากฏในงานโฆษณาทางสื่อสิ่งพิมพ์
2. เพื่อให้เข้าใจถึงลักษณะวิธีการสื่อความหมายของงานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษรที่ปรากฏในงานโฆษณาทางสื่อสิ่งพิมพ์
3. เพื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างจินตนาการของผู้รับสารเป้าหมายที่เกิดจากการตีความงานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร กับแนวโน้มของการเกิดพฤติกรรมของผู้รับสาร

ขอบเขตของการศึกษา

งานวิจัยนี้ศึกษาสื่อภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษรภาษาไทยที่ปรากฏในทางสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ โดยเน้นช่วงระยะเวลาระหว่างปีพ.ศ. 2540 - 2545

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การสื่อสารใด ๆ เกิดขึ้นอย่างมีเป้าหมาย (Goal oriented)
2. รูปแบบของงานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษรมีความเกี่ยวข้องกับแบบแผนทางการสื่อความหมายของตัวงาน
3. ความหมายทางการสื่อสารในงานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษรเป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัยร่วมกันระหว่างบริบททางสังคมและจินตนาการของปัจเจกบุคคล
4. มนุษย์มีจินตนาการเกี่ยวกับความเป็นจริงต่าง ๆ หลากหลายรูปแบบ โดยที่การถ่ายทอดและการตีความหมายในเชิงจินตนาการของมนุษย์ ทั้งในรูปแบบของภาพและภาษาลายลักษณ์อักษร เป็นสิ่งที่พ้นไปจากบริบทของเวลา สถานที่ และไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคม

ข้อสันนิษฐานของการวิจัย (Proposition)

1. การผสมผสานรูปแบบระหว่างภาพถ่ายและลายลักษณ์อักษรเข้าเป็นงานหนึ่งเดียวกัน ก่อให้เกิดคุณสมบัติทางการสื่อความหมายที่ทำให้รูปสัญลักษณ์เดียวกันสามารถสื่อความหมายได้ทั้งสารสนเทศและการเร้าอารมณ์ ความรู้สึกได้พร้อม ๆ กัน

2. งานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษรมีศักยภาพในการเป็นตัวสื่อรูปที่เชื่อมโยงไปถึงตัวให้ความหมายตัวอื่น อันทำให้ตัวบทร่วมหรือตัวบทที่ผู้รับสารมีมาก่อน ร่วมกับประสบการณ์ของบุคคลเป็นตัวร่วมสร้างความหมายทางการสื่อสาร
3. จินตสภาวะของผู้รับสารเป้าหมายที่มีต่องานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษรกับการคาดหมายแนวโน้มการเกิดพฤติกรรม ต่างเป็นตัวกำหนดซึ่งกันและกันบนความสัมพันธ์แบบเหตุปัจจัยสัมพันธ์กัน

นิยามศัพท์

ภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร (photo - text) หมายถึง ภาวะของการสื่อความหมายด้วยการผสมงานที่มีพื้นฐานมาจากภาพถ่ายกับงานด้านลายลักษณ์อักษรเข้ามาไว้ในงานอย่างเป็นทางการหนึ่งเดียวกันอย่างมีสัมพันธ์ภาพกลมกลืน

การผสมรูปแบบ (Formation) หมายถึง แบบอย่างในการจัดประสานส่วนต่าง ๆ ขององค์ประกอบในงานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร เพื่อให้เกิดความหมายทางการสื่อสารขึ้น

การสื่อความหมาย (Signification) หมายถึง กระบวนการแทนที่หรือการแลกเปลี่ยนทางความหมายระหว่างรูปสัญลักษณ์กับความเป็นจริงหรือความเกินจริงหรือจินตนาการอื่นใดก็ได้

จินตสภาวะ หมายถึง ข้อความจินตนาการหลักที่กลุ่มเป้าหมายทางการสื่อสารสร้างสรรค์ขึ้นจากการรับสารภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร

พฤติกรรม หมายถึง แนวโน้มการกระทำหรือการแสดงออก ความโน้มเอียงที่จะปฏิบัติตามเนื้อหาทางการสื่อสารที่ปรากฏในงานโฆษณาด้วยภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลจากการศึกษาในงานวิจัยนี้ คาดว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) การพัฒนาทางด้านวิชาการ เป็นความสำคัญในแง่ที่ก่อให้เกิดฐานของการพัฒนาทฤษฎีเกี่ยวกับผลของการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลต่อจินตนาการของผู้รับสารที่มีความสัมพันธ์กับการคาดหมายแนวโน้มพฤติกรรมที่อาจเกิดขึ้นจากการรับสารจากงานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร

2) การพัฒนาทางการสร้างสรรค์งานของนักวิชาชีพ นักสร้างสรรค์งานสามารถนำข้อค้นพบเกี่ยวกับการผสมรูปแบบและวิธีการสื่อความหมายไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางสำหรับการออกแบบรูปแบบงานทางการสื่อสารที่เกิดจากระบบการผสมรูปแบบระหว่างภาพถ่ายและลายลักษณ์อักษรได้ ทั้งนี้โดยรวมถึงการประยุกต์ใช้งานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษรเข้าไว้กับสื่อรูปแบบอื่น

3) ทางด้านประชาชนในฐานะผู้รับสาร สามารถเข้าใจวิธีการ "อ่าน" งานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษร (photo-text literacy) ได้ดีขึ้น ในฐานะที่เป็นงานที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังเป็นรูปแบบของวิธีการสื่อความหมายที่จะเข้ามาผูกพันกับวิถีชีวิตประจำวันมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประยุกต์ใช้ระบบการส่งภาพและข้อความผ่านสื่อสมัยใหม่ต่าง ๆ เพื่อการสนองตอบต่อจินตนาการของตนเอง